

WIKTOR ŁACH

W SPRAWIE UŚCIŚLENIA POJĘCIA POSTĘP ROLNICZY A POSTĘP TECHNICZNY

Rozwój życia ekonomicznego rodzi szereg nowych zjawisk i pojęć. Niektóre ulegają przewartościowaniu, jak np. płaca robocza, siła robocza, kapitał i inne. Pewne zjawiska i pojęcia nabierają nowej treści. Należy do nich pojęcie „postępu rolniczego”.

Kreśląc kilka uwag na temat postępu rolniczego, nie chodzi mi o podejmowanie sporów semantycznych. Kieruję się głównie utylitar-nym punktem widzenia. Wychodzę z założenia, że nieodzownym warunkiem poprawnego rozumowania i działania w danej dziedzinie jest usta-lenie jednoznacznych pojęć, które by w pełni odpowiadały treści da-nego zjawiska.

Jeżeli pojęcie nie odzwierciedla w pełni istoty danego zjawiska, gdy obejmuje tylko część całości, wówczas może nastąpić zawężenie działalności w danej dziedzinie, skoncentrowanie uwagi na pewien ele-ment, kosztem innych, ze szkodą dla całości. Tak więc zawężenie poję-cia postęp rolniczy do pojęcia postęp techniczny w rolnictwie może spo-wodować (często powoduje) ograniczenie działalności badawczej, wdro-żeniowej, popularyzatorskiej i innej do pewnych elementów działania na rzecz rozwoju rolnictwa. Nawet w przypadku podejmowania prób podciągania (w terminologii) postępu rolniczego, pod pojęcie postępu technicznego w rolnictwie, niebezpieczeństwa nie uda się zażegnać. Słowna ekwilibrystyka prowadzi w praktyce do „zubożenia” postępu rol-niczego, sytuowania postępu technicznego jako wiodącego czynnika w rozwoju rolnictwa. Często spotyka się takie twierdzenie, że; „zwięk-szenie plonów i pogłowia w poszczególnych gospodarstwach nie jest możliwe bez postępu technicznego (podkreślenie W.Ł), który cechuje nowoczesna t e c h n i k a (podkreślenie W.Ł) i postępową techno-logia, umożliwiające masową produkcję, do której trzeba dążyć także w rolnictwie”¹.

Na łamach licznych czasopism rolniczych coraz powszechniej wpro-wadza się pojęcie postęp techniczny, sugerując, że jest równoznaczne po-jęciu postęp rolniczy,² przy czym postępowi technicznemu przypisuje

---

¹ Postęp w rolnictwie NRD i CSRS. Praca zbiorowa. PWRiL, 1962 r., str. 5

² „Nowe Rolnictwo”, nr 22, 1964 r. i inne.

się wielostronne funkcje: stymulatora wzrostu plonów, rozwoju hodowli, lepszej organizacji, racjonalizacji produkcji rolnej, nowej technologii itp., czyli traktuje się postęp techniczny jako *nec plus ultra* naszego rolnictwa.

W związku z tym należałoby odpowiedzieć na pytanie, co to jest postęp techniczny i jaka jest zasadnicza różnica między postępowem technicznym a postępowem rolniczym.

Spotyka się takie określenia, że postęp techniczny to poezja przemysłu³. Mówiąc o rozwoju postępu technicznego podkreśla się, że „parę wieków temu pionierami postępu technicznego byli przeważnie wybitnie uzdolnieni praktycy. Z biegiem czasu jednak postęp techniczny przenosi się do instytutów naukowo-badawczych, do biur konstrukcyjnych i laboratoriów, które stały się kuźnią pomysłów i wynalazków rewolucjonizujących świat techniki”⁴. Nie wnikając w słuszność tego twierdzenia, warto podkreślić sformułowanie wskazujące, że postęp techniczny dotyczy *świata techniki*.

Celem uściślenia pojęcia postęp techniczny, E. Lipiński wprowadza termin postęp techniki, lub postęp w technice⁵. Wydaje się, że termin ten odpowiada treści tego zjawiska.

W sferze postępu technicznego wyróżnia się takie kierunki, jak elektryfikacja (szerokie zastosowanie energii do napędu) oraz jako czynnika technologicznego — elektrochemia, elektrownia, zastosowanie wielkich agregatów wytwórczych; mechanizacja i automatyzacja; wykorzystanie izotopów promieniotwórczych itp.

Postęp techniczny, czyli rozwój techniki, stanowi przedmiot dużego zainteresowania licznych placówek naukowych, biur konstrukcyjnych i praktyki. Także producenci rolni wykazują żywe zainteresowanie nie tylko techniką w ogóle, lecz także nowszymi rozwiązaniami, zwłaszcza maszyn i urządzeń technicznych przeznaczonych dla rolnictwa. Lecz to jeszcze nie stanowi podstawy do twierdzenia, że rolnictwo wytwarza technikę i dokonuje rozwoju owej techniki. Nie znaczy to bynajmniej, jakoby rolnictwo nie wywierało pewnego wpływu na rozwój techniki. Jednak wpływ rolnictwa na rozwój postępu technicznego jest pośredni a nie bezpośredni.

Przyjmując za podstawę stosunek pomiędzy nakładami na wprowadzenie nowej techniki a wzrostem fizycznych rozmiarów produkcji, wyróżnia się trzy typy postępu technicznego: a) kapitałochłonny; b) neutralny (nakłady pozostają stałe); c) kapitałoszczędny.

³ „Polityka”, nr 48, 1964 r.

⁴ „Polityka”, nr 48, 1964 r.

⁵ „Ekonomista”, nr 3, 1964 r.

Postęp techniczny wyrażający się w rozwoju techniki, w wprowadzaniu usprawnień technicznych w produkcji oraz w wprowadzaniu nowej, wyższej techniki, przyczynia się do zmniejszenia nakładów pracy żywej i uprzedmiotowionej w procesie produkcji.

Dźwignią postępu technicznego jest przemysł maszynowy i elektrotechniczny. Postęp techniki wyraża się w unowocześnieniu konstrukcji maszyn, wprowadzaniu automatyzacji, rozwoju precyzyjnej aparatury, nowoczesnych działów energetyki, rozwoju przemysłu chemicznego itp.

W świetle powyższego można stwierdzić, że postęp techniczny to proces doskonalenia środków produkcji oraz metod wytwórczych i przedmiotowych warunków pracy⁶.

Naśladownictwa terminologiczne, posługiwanie się zastępczymi określeniami prowadzi do tego, że takie zjawiska, jak postęp rolniczy (który istnieje niezależnie od jego określenia) nazywa się postępowaniem technicznym.

Brak sprecyzowanego pojęcia postęp rolniczy spowodował, że tworzone organizacje i placówki zajmujące się *sensu stricto* postępowaniem rolniczym, określa się mianem placówek postępu technicznego. Przykładowo można tu wskazać ośrodki rozwoju postępu technicznego WSR, ośrodki postępu technicznego w rolnictwie istniejące przy niektórych PWRN, tworzone ostatnio terenowe i branżowe ośrodki informacji technicznej i ekonomicznej w rolnictwie i inne.

W ostatnim czasie ukazały się: „Mała Encyklopedia Rolnicza”, „Encyklopedia Ekonomiczno-Rolnicza” oraz „Encyklopedia Ochrony Roślin”. Zawierają one łącznie około 8 tys. haseł. Uwzględniono co prawda upowszechnienie postępu w rolnictwie, jednak same hasła postęp rolniczy, postęp biologiczny, postęp ekonomiczny, czy też postęp techniczny w rolnictwie nie zostały uwzględnione, pomimo że stają się one treścią współczesnego rolnictwa.

Mówiąc o postępie rolniczym, nie można zapominać, że podstawową siłą postępu w rolnictwie stanowią umiejętności rolnicze typu biologicznego.

Racjonalna gospodarka rolna to całokształt działalności w rolnictwie i na rzecz rolnictwa, sprzyjająca rozwojowi roślin i zwierząt oraz tworzeniu nowych, lepszych odmian. Całokształt działalności w dziedzinie botaniki (szeroko pojętej) oraz zoologii, naukowy i produkcyjny rozwój w tej dziedzinie można by określić terminem postęp biologiczny.

Wdrażanie postępu biologicznego podniesione zostało do rangi obowiązujących norm prawnych. Wydane zostały specjalne ustawy dotyczące nasiennictwa i hodowli. Nie można nie widzieć, że właśnie po-

⁶ „Mała Encyklopedia Ekonomiczna”. PWE, 1961, str. 493.

stęp biologiczny w wielu wypadkach (szczególnie w naszych warunkach) odgrywa istotną rolę w podnoszeniu produkcji rolnej.

Postęp biologiczny obejmuje głównie środki produkcji wytwarzane przez rolnictwo na rzecz intensyfikacji rolnictwa. Wskazując zadania stojące przed rolnictwem oraz środki zabezpieczające realizację tych zadań, w materiałach IV Zjazdu PZPR podkreśla się konieczność prowadzenia badań i prac w dziedzinie podnoszenia żyzności gleby, plonów roślin uprawnych, nasiennictwa, a w zakresie hodowli zwierząt — w dziedzinie żywienia i zdrowotności⁷. Czyli akcentuje się sprawy postępu biologicznego.

Coraz częściej wskazuje się, że podstawowymi czynnikami postępu w rolnictwie jest nasiennictwo, inseminacja, hodowla zwierząt zarodkowych i inne elementy postępu biologicznego⁸. Ta płaszczyzna postępu rolniczego jest najszerszą, gdyż obejmuje wszystkie sektory. W tym przypadku sektor socjalistyczny spełnia rolę pioniera, tworząc bazę rozwoju postępu biologicznego. Wynika to z tego, że stopień wyposażenia w środki produkcji, poziom kadry producentów i szereg innych czynników typowych dla gospodarki wielkotowarowej — predestynują gospodarstwa uspołecznione do sytuowania ich jako punkty oparcia postępu biologicznego.

Jednak trzeba liczyć się z tym, aby postęp biologiczny dawał coraz wyższe wyniki produkcyjne i ekonomiczne.

Ewolucja współczesnego rolnictwa cechuje się dążnością do racjonalizacji gospodarowania, maksymalizacji produkcji z jednostki produkcyjnej oraz optymalizacją efektywności ekonomicznej. Ograniczę się do przedstawienia schematu (rys. 1) obrazującego rozwój współczesnego rolnictwa, akcentując jedynie sprawę racjonalizacji i efektywność postępowego rolnictwa.

Można stwierdzić, że nie ma postępu rolniczego bez postępu ekonomicznego. Dlatego też nie można nie podkreślić znaczenia dla postępu rolniczego Uchwały nr 224 Rady Ministrów (z dnia 29. VI. 1964 r.) w sprawie postępu ekonomicznego w gospodarce uspołecznionej i organizacji służb ekonomicznych⁹.

Z punktu widzenia postępu ekonomicznego głównym zadaniem przedsiębiorstwa państwowego jest wprowadzenie takiej organizacji i za-

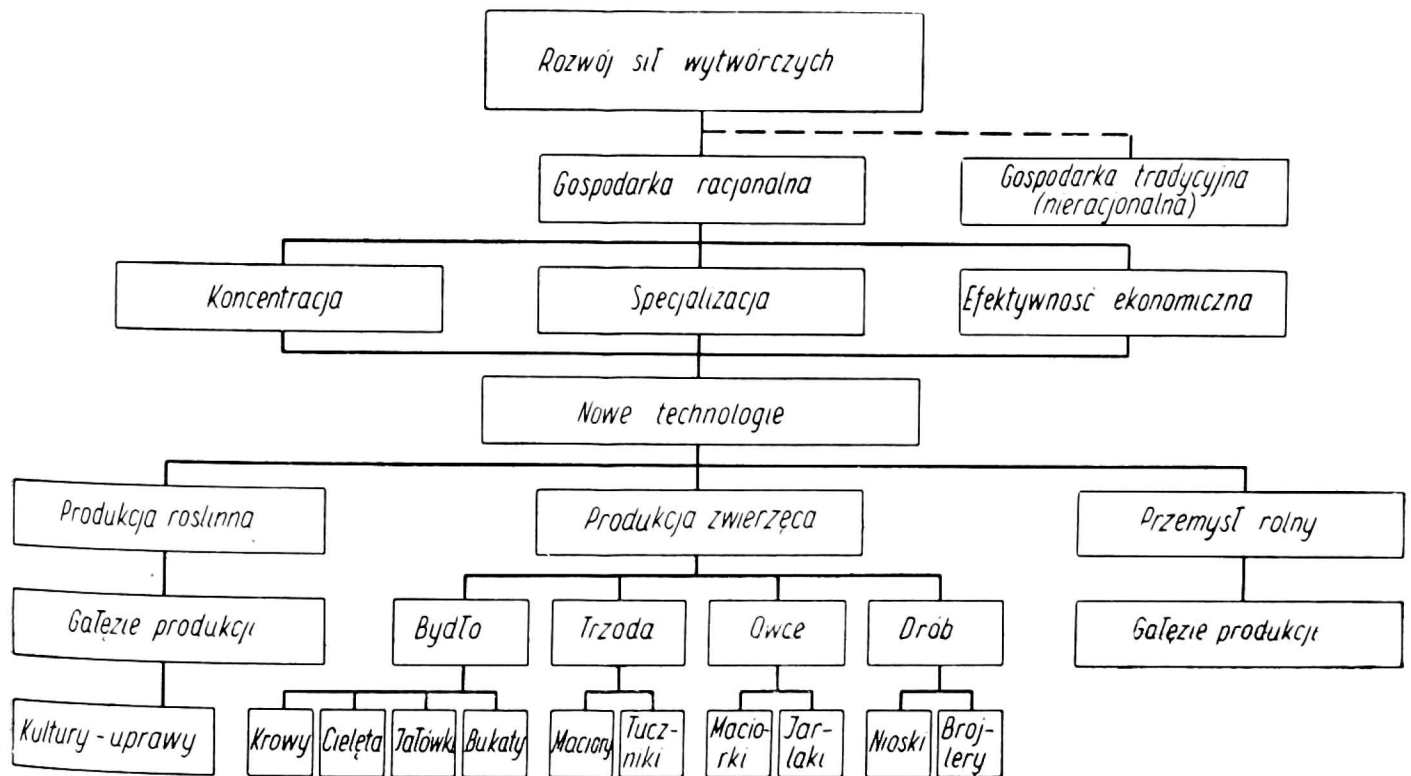
⁷ Referat I Sekretarza KC PZPR tow. W. Gomułki wygłoszony na IV Zjeździe PZPR. „Nowe Drogi”, nr 7, 1964 r., str. 56 i następn.

⁸ Jagielski M.: „Nowe Rolnictwo”, nr 14, 1964 r.

⁹ W uchwale tej sprecyzowano szereg pojęć i kategorii ekonomicznych, a przede wszystkim: rachunek ekonomiczny, przedsięwzięcie gospodarcze, przedsięwzięcie społecznie uzasadnione (celowe), optymalność efektów ekonomicznych, prognozy gospodarcze, analizy ekonomiczne, reżim ekonomiczny i inne.

zarządzania posiadanymi środkami trwałymi i obrotowymi, aby zapewnić możliwie najlepsze wykonanie zadań i osiągnięcie optymalnych wyników gospodarczych.

Wdrażanie nowych rozwiązań nie zawsze i nie w każdym okresie zapewnia uzyskanie nadwyżki nad nakładami. Dlatego też uwzględnienie tych ewentualności przy formułowaniu zasad postępu ekonomicznego ma duże znaczenie dla rozwoju postępu rolniczego. W tej sytuacji gospodarstwa mogą podejmować, w ramach określonego ryzyka, uzasadnione celowością społeczną, przedsięwzięcia produkcyjne, których ostateczny efekt ekonomiczny nie daje się z góry przewidzieć lub określić.

Nadając społeczną treść postępu ekonomicznego, przyjmuje się zasadę, że program postępu ekonomicznego oraz nowatorskie rozwiązania rozpatrywane będą przez organa samorządu robotniczego, lub odpowiednie szczeble rad narodowych. Realizację wniosków i ostateczne decyzje gospodarcze podejmuje kierownik danej jednostki organizacyjnej. Można stwierdzić, że stwarzanie warunków dla postępu ekonomicznego stwarza korzystną sytuację dla postępu rolniczego.

Pod pojęciem postęp ekonomiczny rozumiemy podejmowanie społecznie uzasadnionych przedsięwzięć w ramach planów lub poza planem, w celu polepszenia metod gospodarowania lub poprawy wyników działalności gospodarczej, przez stosowanie środków i metod zapewniających osiągnięcie możliwie optymalnych efektów gospodarczych.

Rozwój współczesnego rolnictwa polega na wprowadzaniu do rolnictwa wyższej jakości środków produkcji własnego pochodzenia oraz środków pochodzenia przemysłowego. Aktualny etap rozwoju przemysłu, cechujący się modernizacją procesów produkcyjnych, rozwojem postępu technicznego, wywiera wpływ na intensyfikację i modernizację rolnictwa. W tym aspekcie można mówić o technizacji rolnictwa, o technicznej rekonstrukcji rolnictwa.

Rozwój technizacji rolnictwa, wprowadzenie nowych, lepszych maszyn i urządzeń, nowych rozwiązań konstrukcyjnych w budownictwie i inne, pod kątem wprowadzania nowej technologii można by określić jako postęp techniczny w rolnictwie. Fakt, że technizacja rolnictwa w ostatnim czasie jest szybka i szeroka, że jest widoczna, staje się czynnikiem stymulującym wzrost wydajności pracy, bynajmniej nie znaczy, jakoby postęp techniczny, czyli proces doskonalenia środków produkcji, stanowił główny przejaw postępowego rolnictwa. Sprawą wiodącą w obecnym rozwoju rolnictwa jest zespolenie nauki z praktyką i wdrażanie do produkcji nowych rozwiązań postępu rolniczego.

W uchwałach IV Zjazdu PZPR podkreśla się, że współczesny etap jest etapem wzmożonych nakładów inwestycyjnych w rolnictwie i rozwoju postępu rolniczego. Postęp rolniczy to racjonalizacja i intensyfikacja rolnictwa. W praktycznej działalności, w zakresie intensyfikacji rolnictwa, a tym samym wdrażania postępu rolniczego wyróżnia się: 1) płaszczyznę postępu biologicznego; 2) płaszczyznę postępu technicznego; 3) płaszczyznę postępu ekonomicznego.

Postęp rolniczy jest wyrazem rozwoju biologicznych, technicznych i ekonomicznych (organizacyjnych) warunków wytwarzania.

Integralny związek wskazanych wyżej płaszczyzn wyraźnie występuje w strukturze organizacyjnej wyższych oraz niższych szkół rolniczych. Przygotowując kadrę specjalistów dla rolnictwa, kształci się w wymienionych trzech płaszczyznach. Także w strukturze organizacyjnej placówek zajmujących się wdrażaniem postępu rolniczego występują te trzy płaszczyzny. Na tych płaszczyznach koncentruje się praktyczna działalność rozwijających się gospodarstw rolnych. Tak więc proces rozwoju postępu, dokonujący się na wszystkich trzech płaszczyznach, razem wzięty oznacza rozwój postępu rolniczego. Można więc stwierdzić, że postęp rolniczy to całokształt działalności organizacyjnej, naukowej i społecznej w aspekcie biologicznym, technicznym i ekonomicznym zmierzającej do rozwoju i modernizacji gospodarstw rolnych.

Gdybyśmy sprawy postępu technicznego ograniczyli do rozwoju techniki, udział rolnictwa w jego rozwoju byłby stosunkowo mały, gdyż rolnictwo jest odbiorcą określonego poziomu techniki. Tak więc postęp w rolnictwie, czyli postęp rolniczy spoczywałby głównie na przemyśle. Rola rolnictwa w rozwoju tak pojętego postępu byłaby raczej pasywna.

W rozwoju postępu rolniczego rola rolnictwa nie może nie być aktywna. Kierując się powyższą zasadą, utworzony został w województwie wrocławskim system zespalań nauki z praktyką i wdrażania postępu rolniczego. Utworzony został Uczelniany (przy WSR) oraz Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego, zajmujący się wdrażaniem postępu, koncentrując w pierwszym rzędzie uwagę na gospodarstwach państwowych, stanowiących punkty oparcia.

Działalność wdrożeniowa pracowników WOPR oraz pracowników naukowych WSR, polegająca na współdziałaniu z kierownictwem i załogą, daje już pewne wyniki. Lecz działalność ta nie sprowadza się tylko do spraw postępu technicznego. Niezrozumienie przez administrację istoty postępu rolniczego powoduje zawężanie a tym samym wypaczanie działalności w dziedzinie wdrażania postępu rolniczego.

Znaczenie postępu rolniczego nie jest wyrazem jakiejś przejściowej akcji bądź koniunktury społeczno-organizacyjnej lub gospodarczej. Jest to po prostu konieczność związana z rozwojem rolnictwa. Rola nauki i postępu będzie na pewno wzrastać w miarę rozwoju i intensyfikacji rolnictwa.

Możliwość szybkiego wdrażania wyników doświadczeń do produkcji ma bardzo duże znaczenie dla wzrostu produkcji i warunkuje przyspieszenie intensyfikacji. Dążąc do wzrostu produkcji, pracownicy odpowiedzialni za rozwój rolnictwa muszą sięgać do tych wartości, jakie stanowi nauka dla praktyki, oraz nauczyć się z nich korzystać.

Znaczenie praktycznej działalności w sferze wdrażania postępu rolniczego wynika z tego, że dotyczy działalności bezpośrednio produkcyjnej, polega na związku: placówka naukowa — przedsiębiorstwo rolne, przy czym związek ów nie jest znów taki trudny i złożony, jak to starają się przedstawić niektórzy autorzy w licznych czasopismach nie zajmujący się konkretnymi rozwiązaniami. Biorąc pod uwagę wybitnie empiryczny charakter nauk rolniczych oraz twórczą funkcję przodującej praktyki, zespalanie nauki z praktyką i wdrażanie postępu rolniczego nabiera konkretnych treści i form wówczas, gdy podejmie się praktyczne działania, gdy stworzy się odpowiedni system wdrażania postępu rolniczego. W tych warunkach nie można godzić się na dowolności terminologiczne w dziedzinie postępu rolniczego. Z metodologicznego punktu widzenia wydaje się błędne ograniczanie postępu rolniczego do zasięgu postępu technicznego. Można natomiast stwier-

---

dzić, że postęp techniczny stanowi część składową postępu rolniczego. Jasność terminologiczna w tym przypadku ma istotne znaczenie praktyczne. Tak postęp rolniczy jak i jego części składowe bazują przede wszystkim na rozwijającej się nauce i praktyce. Jeżeli pragniemy wnieść konkretny wkład do dyskusji na temat postępu rolniczego, jeżeli pragniemy osiągnąć konkretne wyniki we wdrażaniu naukowych zdobyczy do praktyki — trzeba przede wszystkim ustalić interesujące nas pojęcia.